

El món de Joan Fuster¹

És per a mi un alt honor participar en aquesta sessió i alhora un compromís emocionant parlar davant tots vostès en un àmbit per a mi carregat de molts records i sens dubte simbòlic per a totes les persones presents.

El títol del meu parlament, haig de confessar-ho, és tan ampli i ambiciós que em va esglaiar en trobar-me'l imprès al programa. L'havia donat en un moment de distracció i no vaig gosar canviar-lo després, perquè no en trobava cap altre de millor. De tota manera, en posar-me davant el teclat, he cregut descobrir que, darrere l'enunciat que havia donat a Vicent Pitarch, s'amagava potser una construcció mental inconscient, que es formularia més bé dient: «Joan Fuster al seu món: la seva casa».

En efecte, era a casa on vivia, però també on treballava —i no pas, com la majoria de la gent, en un lloc distint i de vegades distant—, des d'on es projectava cap a l'exterior a través dels escrits públics, llibres o articles, i dels privats, en forma de milers de cartes. I era igualment a casa seva on concentrava tantes i tantes coses del món exterior: informacions, relacions personals, objectes de tota mena, en especial llibres i més llibres.

Sense endinsar-nos en retòriques, resultaria atractiu parlar ara de la casa com a metàfora del món. O, fins i tot, de la casa com a escenari, ja que sovint la seva fou per a Fuster un espai on representava, on es representava, com a orador, davant un auditori més o menys restringit.

1. Ateses les circumstàncies de redacció, m'ha semblat convenient mantenir en la publicació el to del parlament que vaig en part llegir a Sueca. El propòsit era fer un recorregut sintètic per la vida de Fuster. En la base hi ha un article meu (Pérez i Moragón, 2002). Cal tenir igualment en compte Furió (1994). Salvador Ortells Miralles i jo mateix treballem en una biografia extensa de Fuster.

El fotomuntatge de Josep Renau que han pogut veure al Museu il·lustra gràficament aquella realitat: la casa com a closca protectora, però amb la portalada oberta.

I Josep Iborra, gran amic també de l'assagista i probablement l'estudiós que amb una visió més àmplia ha analitzat la seva obra, coincidia amb aquesta visió quan deia en aquest mateix lloc, el 2002, en la inauguració d'un primer Museu Joan Fuster, després modificat:

La casa en què Fuster va viure i treballar durant tants anys, amb uns resultats tan bons, no va ser simplement [...] el seu domicili personal. Va ser [...] un lloc permanentment obert a uns i altres, a tots els qui s'hi volien acostar a xerrar amb ell. És una casa que té una dimensió històrica, cultural i política molt marcada. No hi hauria prou a posar-hi una placa que diga només «Aquí va viure i escriure Joan Fuster», sinó que caldria afegir-hi, encara que fos amb unes poques paraules, «i hi va conviure, en amena tertúlia, amb molta gent de diferents edats i orígens geogràfics, i amb diversitats d'interessos i preocupacions». (Iborra, 2014)

En efecte, per bé que no va nèixer al carrer de Sant Josep, ací va viure des dels set anys, amb els seus pares, fins que van morir: el 1965 Maria Ortells Morell i el 1966 Juan Fuster Seguí, és a dir, quan el nostre assagista tenia més de quaranta anys i ja s'havia fet conèixer a través de la premsa, dels llibres i d'unes preses de posició civils i polítiques ben clares.

Segons tots els testimonis, la relació de Fuster amb la mare i el pare va ser bona i, quan cadascun d'ells anà davallant cap a la mort, els va atendre amb una atenció i una delicadesa no sempre habituals en casos semblants.

Fora dels cursos universitaris a València, on va estudiar la carrera de dret entre 1942 i 1947, en què es va llicenciar, en aquest lloc va transcórrer, doncs, bona part de la seva infantesa, de l'adolescència i de la joventut. Períodes decisius, ja ho sabem, en la vida de qualsevol persona i que estigueren marcats especialment, en el seu cas com en el de tantes altres persones del seu temps, per la guerra d'Espanya.

Dos fets convé assenyalar en aquell trienni tràgic. D'una banda, l'empresonament del pare en la darrera part del conflicte. Fuster Seguí era un carlí declarat i potser havia estat implicat en les conspiracions anteriors a la rebel·lió del 17 de juliol de 1936. Si més no, durant les obres realitzades al domicili familiar, posteriors a la mort del fill, just quan s'estava habilitant per al seu ús actual, es van trobar dues pistoles de l'època, amagades en un pilar. El tancament del pare en presons de la República fou, com he dit, tardà, i sense les conseqüències terribles que episodis semblants havien tingut per a d'altres, sobretot al principi de la guerra. Segons un registre en què figurava com a llaurador afiliat a la Unió General de Treballadors (UGT), ingressà a la presó cellular de València el 20 de juny de 1938. El 23 de juliol del mateix any fou traslladat a un camp de treball situat a

Oriola, al sud del País Valencià, on estigué internat, sembla, fins a la derrota de la República.

Un altre fet notable en la vida futura de l'adolescent enmig d'una guerra iniciada quan encara no havia fet els catorze anys: l'afició a la lectura i la decisió d'escriure en català, de la qual hi ha el testimoni de Fermí Cortés, un dels amics més primerencs i constants del futur assagista. Com tantes vegades s'ha dit, a casa hi havia poquíssims llibres. Fins que tingué mitjans per adquirir-ne, Fuster depengué molt de la biblioteca dels amics. O de circumstàncies tan estranyes com aquesta de què em feu confident fa més de quaranta anys:

Recorde haver vist, en aquest poble, després de la guerra, el dipòsit monumental que es formà amb els llibres i papers requisats als casinos i centres associatius vençuts. El meu pare, que fou *jefe local del Movimiento* els tres primers mesos de postguerra, tingué intervenció en la malifeta. Ell era carlí i d'un puritanisme per a aquestes coses molt gran. La paperassa i els llibres ocupaven, al lloc on els van amuntegar per a la foguera, una habitació potser tan gran com aquesta [el saló de la casa de Fuster], formant piles d'una certa grossària. Em vaig endur alguns llibres, els que en aquell moment m'interessaven, que eren els mateixos que ara agafaria. En vaig prendre pocs, per por al meu pare i perquè, a més a més, estaven vigilats. Ara voldria haver fet una replega més gran, uns quants paquets, que m'haurien estat ben útils. Perquè allà, a banda de les col·leccions de coses més o menys normals i generalitzades, que encara ara es poden trobar a algunes biblioteques, hi havia moltíssimes d'altres que són introbables i potser ja inexistents. (Pérez i Moragón, 1972-1974)

Fuster Seguí fou, en efecte, el primer cap local del Movimiento i un dels primers responsables municipals de Sueca, en el període immediat a l'entrada de les forces d'ocupació, però no es mantingué molt de temps en el càrrec.

Aquella anècdota dels llibres salvats de la foguera, amb el risc, si més no, d'una amonestació paterna, és una mostra més de com l'avidesa del jove Fuster, als setze anys, com a lector incipient ja era enorme. Ho seria per sempre. Molts anys després, en una tertúlia a casa del periodista i polític Vicent Ventura, l'historiador i narrador Ernest Martínez Ferrando li diria amb admiració: «Vostè no llegeix: devora».

Aquella decisió d'aprendre el valencià culte, adquirida, sens dubte, durant la guerra per Fuster, es va manifestar de seguida que acabà el conflicte i s'executaria de diverses maneres: fent-se soci de Lo Rat-Penat, la vella entitat convertida en refugi per Carles Salvador i altres valencianistes republicans, i participant en un benintencionat projecte, aviat abandonat, de fer amb uns amics un diccionari. La lectura de la primera edició de *La llengua dels valencians* (1933), de Manuel Sanchis Guarner, li aclariria determinats dubtes que hagués pogut tenir. I la troballa a la biblioteca ratpenatista d'alguns fullets amb textos d'Eugeni d'Ors l'introduí en

la lectura d'un català literari formulat amb voluntat d'estil i ocupat en temes que un jove inexpert, en aquelles circumstàncies, podia imaginar reservats a altres llengües més prestigioses i més ben situades socialment.

Acabada la carrera universitària, i a banda de treballs en alguns despatxos, fou també a casa on Fuster tingué el seu, si bé amb poc èxit. Estava situat en una petita dependència, a la dreta de l'entrada, amb un sostre sumptuosament decorat pel pare, tallista i imatger. Ara és la primera saleta del Museu.

En aquella primera etapa de tempteigs professionals, passava algun dia de la setmana a València, on hi havia les redaccions de *Levante* i *Jornada*, els dos diaris del Movimiento en què col·laborava assíduament. Aquestes visites breus a la ciutat, ja reduïdes a unes poques hores, les mantindria després amb regularitat. Solien produir-se dilluns a la tarda, per fer compres, sobretot en alguna llibreria, i assistir a una tertúlia amb amics. Els últims anys, procurà que la seva docència universitària fos també dilluns.

Però el lloc permanent de residència, el món de Fuster, fou ja per sempre, des que tingué, diríem, uns trenta anys, la planta baixa del número 10 del carrer de Sant Josep. Les dues plantes superiors, també propietat dels Fuster Ortells, estaven llogades a inquilins. El primer pis, fins pocs anys abans de morir l'escriptor, de seguida aprofità per omplir-lo de llibres i revistes, mirant d'alliberar espai, amb dificultats, de la planta de sota.

Com he dit en algun lloc, un temps pensà a aconseguir un lectorat en alguna universitat de fora i fugir així de l'opressió ambiental. Els estudis jurídics no l'habilitaven per això i finalment va desistir de completar-los amb algun dels que s'impartien a la Facultat de Filosofia i Lletres.

I ara, si m'ho permeten, invocaré en silenci, mentalment, el *genius loci* que en aquest Espai ens acompanya, perquè m'ajudi a expressar amb la claredat necessària una intuïció —no és una idea del tot definida ni estructurada— que pot tenir alguna utilitat.

Em sembla raonable pensar que la decisió de restar aquí, a casa, de construir el seu món sense moure-se'n, condicionà la vida posterior de Fuster, i no sempre de manera positiva. En part fou encertada i en part desafortunada, tal com ho veig ara.

No entraré en consideracions sobre la vida personal i em referiré només a les professionals, a les que afecten la seva activitat com a escriptor.

Parlo de coses pràctiques, però fonamentals. Per exemple, el Fuster articulista hauria tingut a Barcelona no sols més bon accés als diaris en què col·laborava, sinó fonts d'informació molt més fàcils i immediates, fins i tot en els moments més tancats del franquisme. Als quioscos de la Rambla, malgrat tot, es podien adquirir sense gaire dificultats periòdics que als de València ni arribaven. I no per la censura: per manca de demanda social. El mateix es podria predicar de les llibreries, de

les biblioteques i hemeroteques, o dels arxius, a què hauria pogut tenir entrada quotidiana, si pensem ara en el Fuster abocat a investigar i a assajar sobre temes d'història cultural, política o lingüística.

Eren dificultats enormes, sovint insalvables, malgrat el recurs a les amistats. Si Fuster pogué llegir eventualment durant uns anys *Le Monde* va ser perquè Vicent Ventura —també per interès personal i professional— en feu subscriptora l'empresa de publicitat que dirigia quan hagué d'abandonar la professió periodística per represàlies polítiques. *Le Monde* podia no arribar als quioscs, si el gran demòcrata *avant la lettre* Manuel Fraga Iribarne ho decidia, però fer que el servei de correus estatal filés tan prim era demanar massa.

I, de la mateixa manera, la compra de llibres o revistes de vell, les còpies manuscrites —després les xerocòpies— de documents, que podien proporcionar a Fuster amigues i amics que a Madrid o a Barcelona tenien accés més fàcil a fons documentals molt més rics en algunes qüestions, més ben organitzats i gestionats que els de València, no afavorien el treball de Fuster com ho hauria fet la consulta directa.

Ell, és cert, demanava a aquests col·laboradors generosos un document que reclamava el seu interès, enmig de la construcció d'un assaig o d'una investigació. Però això no podia reemplaçar els resultats infinitament més amplis i diversos que li haurien produït la conversa amb arxivers i bibliotecaris *in situ*, l'escorcoll en els vells fitxers de fusta, la recerca personal i directa en prestatges apartats i classificacions internes dels professionals, que en molts casos li hauria estat particularment facilitada per ser qui era.

Fuster, més que ningú, devia conèixer les dificultats que li creava continuar vivint a Sueca. Però també en devia valorar els avantatges. Crec que, per a ell, un dels més importants devia ser la relativa independència que això li proporcionava. I, a més, la distància física, geogràfica, que sempre podia dissuadir les visites no previstes. Encara que no en tots els casos, ni de bon tros.

Aquí tanco la digressió, com una hipòtesi sense comprovació possible.

En qualsevol cas, adoptada la decisió de fer de l'escriptura la seva activitat professional, és a la seva casa que Fuster es dedicà durant molts anys a produir articles i llibres —de vegades llibres com a reculls d'articles— amb una intensitat admirable.

Primer amb una màquina d'escriure Underwood, després amb una portàtil Olivetti —al final de la vida pensà a comprar un ordinador, però no ho va arribar a fer—, sempre amb una mecanografia pulcra i clara, aquí va redactar els centenars i centenars de col·laboracions que aparegueren a *La Nostra Revista* o *Pont Blau*, als ja anomenats *Levante* i *Jornada*, a *El Correo Catalán*, *Tele/eXprés* i *La Vanguardia*, o a *Serra d'Or*, *Jano*, *Por Favor*, *Qué y Dónde*, *El Món*, *Diario de Valencia* i altres publicacions periòdiques.

Durant uns quants anys, això volia dir posar a la bústia de correus, cada mes, un bon nombre de folis per a quatre o cinc mitjans de comunicació, sobre temes

més o menys articulats i, en qualsevol cas, pensats per satisfer les curiositats i els interessos de públics molt diferents.

Més tots els títols d'una bibliografia extensa i igualment diversa. Començada amb els llibres de versos de què ens ha parlat Salvador Ortells i continuada amb estudis erudits i sagaços sobre autors antics o contemporanis de la nostra literatura: Ausiàs Marc, Vicent Ferrer, Isabel de Villena, Salvat-Papasseit, Espriu, Pla; al costat d'estudis globals: *La poesia catalana fins a la Renaixença*, *Antologia de la poesia valenciana* o *Literatura catalana contemporània*. O bé amb les anàlisis sobre la nostra història cultural: *Poetes, moriscos i capellans*, *El bandolerisme català: la llegenda*, *Heretgies, revoltes i sermons*, *La Decadència al País Valencià*, o la interpretació política, innovadora i agosarada que recorre les pàgines de *Nosaltres, els valencians*.

Aquí, si fa no fa on ara ens trobem, van ser elaborats també assaigs tan rics i encara avui plens de suggeriments com *El descrèdit de la realitat*, *Les originalitats*, *Figures de temps*, *Judicis finals*, *Diccionari per a ociosos*, *Causar-se d'esperar*, *L'home*, *mesura de totes les coses*, *Consells, proverbis i insolències*, *Examen de consciència* o *Sagitari*.

A més de pròlegs, informes per a editorials, traduccions i altres escrits relacionats amb l'activitat bibliogràfica aliena.

El món de Joan Fuster no era un lloc tancat. És sabut que no tingué telèfon a casa fins que, uns mesos abans de morir, i potser preveient els problemes que la mala salut podia dur-li en el futur immediat, acceptà que la Generalitat Valenciana prengués al seu càrrec la instal·lació d'un aparell, el número del qual no va circular gaire. La correspondència epistolar, però, havia estat durant dècades un mitjà eficaç de comunicació, d'obertura al diàleg i a la informació.

Mentrestant, els qui volien ser rebuts per Fuster a casa establien la cita per carta o per telegrama, o bé recorrent als bons serveis d'algun amic suecà, com ara Josep Palàcios, Enric Beltran o Antoni Domingo. La sol·licitud d'audiència, per dir-ho en termes quasi diplomàtics, havia de ser confirmada, no simplement anunciada. Sense confirmació, el visitant podia trobar tancada la porta principal del número 10.

O no. Maria Ruiz, una senyora suecana, encarregada per l'escriptor de les feines domèstiques des de 1969 fins l'últim dia, amb la plena confiança d'ell, ho contava amb una expressivitat envejable per a un documental que la Universitat de València feu molt després:

A vegades [...] em deia: tanca la porta, que hui vindran a buscar-me i no vull parlar amb ningú. I a mi em tocava dir: no, Don Juan no està. Però ell eixia per darrere: sí, sí que estic. Clar, jo reaccionava: Don Juan! I ell: Ai, a aquest sí que volia veure'l... ¿I com he quedat jo? (Pellisser, Montón i Pérez i Moragón, 2008)

En definitiva, el món de Fuster era un espai dedicat a la vida quotidiana i, alhora, a la professional, de l'únic habitant de la casa. Però no era una illa, ni de bon tros. El fet que servís de marc per a les dues funcions: residencial i laboral, feia més necessari mantenir uns criteris d'harmonització perquè no hi hagués confusions perilloses. De la primera, se n'ocupava, com hem dit, Maria Ruiz, les informacions de la qual en l'entrevista esmentada eren molt precises. Ella declarava que es dedicava a portar-li la casa:

Feia la compra, el dinar, la neteja i totes les faenes domèstiques. Tot això m'ho deixava a mi, perquè ell no sabia si faltava un plat o un got. Si no li ho deia jo, ell no se n'adonava del que feia falta a la casa. I jo tenia plena llibertat en tots aquests aspectes.

Tot era ple de papers i llibres, però ella, sense que calgués cap advertiment de l'escriptor, sabia com actuar:

Quan veia les coses brutes, jo alçava el paper o el llibre, torcava, i ho deixava tot al mateix lloc. Segurament, quan treia llibres de les estanteries per netejar, sovint no els deixava tots al mateix lloc exactament, però ell no em va dir res mai. I a pesar que tot estiguera ple de llibres i papers, ell tenia un ordre molt seu. Quan li demanaves un paper o un llibre, sabia on el tenia. Per tant, aquell paper no podies canviar-lo de lloc. Per això jo mirava de deixar sempre les coses on estaven.

Hi havia una divisió molt raonable de treball, per tant. Si m'he detingut en aquestes qüestions d'organització domèstica és per situar-les al costat, en paral·lel, respecte de les referides a l'ordenació dels elements laborals. No caldrà que m'hi estengui, perquè vostès ja han vist, al Centre de Documentació i al Museu, el gran sentit de l'ordre que Fuster hi posava. L'agenda i els calendaris rebien l'atenció que els corresponia. Cada llibre que entrava, cada carta que entrava i sortia, eren objecte de l'anotació corresponent i l'original o la còpia es conservaven en carpetes i arxivadors, per ordre alfabètic dels corresponents. Als llibres adquirits o rebuts, a més a més, el propietari inscrivía un número *currens*, que ara mateix jo no podria dir si tenia cap sentit per situar-los als prestatges, però que en qualsevol cas devia alimentar una certa satisfacció, una sensació de riquesa, en una persona que havia heretat una biblioteca ben exigua i per a la qual la lectura era un aliment diari potser més important que el menjar.

He dit «sentit de l'ordre». Era una característica de Fuster que em va admirar —soc, he estat sempre terriblement desordenat amb els objectes—, des que, per motius de treball, vaig començar a entrar de manera més o menys periòdica en la seva casa. Es tendeix a pensar que Fuster era un home desordenat. Ben al contrari,

lluità tota la seva vida per posar una classificació intel·ligent en els papers i en els llibres. La tendència responia, sens dubte, a un disseny mental, potser a una forma d'educació, però també a una necessitat pràctica. L'ordre de les possibles fonts d'informació més a l'abast facilitava l'escriptura, la reflexió.

I una cosa que sobtava el visitant és que no tingués una taula escriptori. N'hi hauria tingut, ben possiblement, quan tractà de mantenir aquí el despatx d'advocat, però després ja no. En tenia prou amb una tauleta petita, davant la paret, amb l'espai suficient per a la màquina d'escriure i potser algun paper amb anotacions.

Aquest sentit de l'ordre, Fuster el va mantenir fins als darrers dies. En són un magnífic exemple els guions que preparava a casa, previs a les classes que impartia a la Universitat de València, primer com a professor, el 1983, i després com a catedràtic per oposició —i no a títol extraordinari, com havia intentat aconseguir—, des de 1986. No és ara el moment de repassar les actituds miserables, gremialment miserables, políticament miserables, a què s'enfrontà en aquell procés, ni d'anomenar els suports generosos que va rebre per superar-lo amb èxit.

La nova activitat professional, iniciada quan l'assagista ja tenia més de seixanta anys, responia sens dubte a una recerca, tardana però eficaç, de seguretat material per al futur. No coneixem, ara com ara, la situació econòmica de l'escriptor al llarg dels anys, des que va començar a guanyar unes pessetes com a col·laborador de premsa fins que hagué d'optar per una plaça funcional, de docent universitari. Ara, es pot afirmar que travessà etapes dures i que els ingressos que li arribaven de periòdics i editorials no eren suficients i en qualsevol cas haurien desaparegut quasi del tot —a banda dels drets d'autors, sempre curts—, si per una raó o altra es veia forçat a deixar d'escriure per als mitjans de comunicació. Hi havia unes petites rendes com a propietari rural i els diners que rebia pel lloguer d'una part de l'edifici on vivia. No era prou, sens dubte.

De fet, tampoc no era segur el món en què Fuster vivia. Aquest món tan creatiu, la vida que hi bategava, la persona que l'habitava, van ser objecte de distints atacs i fins i tot d'algun intent de destrucció física. Qui podia esperar-ho?

No Fuster, quan el 1971 escrivia a *Serra d'Or*, amb l'optimisme que li era propi, que a partir de la publicació de les gramàtiques valencianes de Manuel Sanchis Guarnier i de Carles Salvador s'havia produït:

[La] liquidació —«per ruïna»— dels reductes insidiosos [contra la unitat de la llengua catalana]. Entre les victòries de Pompeu Fabra, la més clara, la més complexa i la més inconfessada és aquesta. I dic «de Pompeu Fabra» per xifrar-ho en un nom emblemàtic. A partir de llavors, la «llengua literària» al País Valencià quedava definida. La «teua» i la «meua», com «cante» i «diga», i les altres minúcies, adquirien un altre sentit, en el nou context: vam procurar que aquestes mínimes «dissidències» tinguessin una justificació en els clàssics, i

que, en comptes de ser un tret de separació, fossin una referència històricament unitària. I ací s'acaba l'episodi. (Fuster, 1971)

Ací s'acaba també la meua citació, però advertint que, ho sabem prou, l'episodi no s'havia acabat. El 1974, a penes tres anys després d'aquell optimista judici fusterià, el secessionisme lingüístic agafava al País Valencià una volada que mai no havia tingut. Per causes polítiques, quan semblava que Franco i el franquisme no tenien un gran futur. El franquisme resituat de la Transició, en la Unió de Centre Democràtic (UCD) i en altres forces, feu de la consigna «el valencià no és català» una bandera que tenia rendiments electorals garantits. Encara avui l'enlairen alguns.

Fuster va ser víctima d'aquelles derivacions. Per mitjà d'escrits i desqualificacions, també d'atemptats. El primer, el 1977, quan uns «incontrolats», al migdia d'un diumenge —sense amagar-se, per tant—, van omplir la façana del carrer de Sant Josep, número 10, amb pintades. Un any després, la matinada del 17 al 18 de novembre de 1978, com si es tractés de commemorar l'aniversari de la mort de Franco, el 20, un explosiu —no molt potent, però amb metralla— va esclatar en la reixa que protegeix un finestral de la planta baixa on vivia l'escriptor. L'escalada agressiva pujà de nivell quan, la matinada de l'11 al 12 de setembre de 1981, esclataren dues bombes, una a cada finestra de la planta baixa on vivia, i hi era, Fuster. S'havia calculat que la primera fes explosió una mica abans perquè, en sortir pel soroll, la segona tingués un efecte mortal, que probablement hauria afectat més persones (hi hagué veïns que sortiren al carrer en sentir la primera explosió).

Francesc Bayarri ha reconstruït els fets, tot remarcant la impunitat dels autors, en *Matar Joan Fuster (i altres històries)* (2018). En la meua opinió, com que potser estaven connectats amb alguns aparells de l'Estat, el fet que, el 1982, el Partit Socialista Obrer Espanyol (PSOE) arribés al poder va impedir la reincidència.

Fuster no descartava que un atac, fins i tot mortal, el pogués atènyer. Ja ho havia fet veure en algun article, després de l'intent de cop d'estat del 23 de febrer de 1981. En qualsevol cas, no va perdre la voluntat d'intervenir públicament ni d'opinar en veu alta. Així ho va fer, amb una claredat rotunda, en el multitudinari aplec celebrat a Castelló de la Plana l'abril de 1982, per commemorar el cinquantenari de l'acord col·lectiu que havia subratllat durant la República l'acceptació de la normativa ortogràfica de Fabra, és a dir, de l'Institut d'Estudis Catalans.

Havia estat sotmès al foc enemic. Li quedava per veure el foc amic, si fem servir un llenguatge bèl·lic. Per motius que caldria esbrinar, però que en qualsevol cas tenien l'arrel indubtable en interessos polítics i econòmics, pocs anys més tard, l'empresari Eliseu Climent promogué, el 1986, allò que s'anomenà la «tercera via», atac frontal i clar contra Fuster i la seva visió de la qüestió nacional. Com a membre del jurat que dirimia el Premi Joan Fuster, vaig ser testimoni directe de les pressions de l'empresari per afavorir un original notablement inferior a un al-

tre dels presentats, contra l'opinió de Josep Termes, Josep Maria Bricall i de mi mateix, és a dir, tres votants d'un jurat de cinc. Els altres eren Alan Yates i Sebastià Serrano. El 1988, un llibre col·lectiu de la mateixa tendència, però ja extremada fins a la caricatura per algun dels autors, hi quedà finalista. Enmig de les dues dades, el 1987, una entrevista malintencionada al setmanari *El Temps*, propietat familiar del mateix Climent, feu més evident el propòsit d'atacar l'assagista, que no n'havia acceptat la publicació, en ús del seu dret. I d'atacar-lo com a persona i com a pensador, amb procediments innobles. Fuster, amargat per l'actitud d'una persona que ell havia contribuït notablement a introduir en cercles decisius, sobretot a Barcelona, trencà ja per sempre el tracte amb Eliseu Climent.

Pensant en tot plegat, caldria respondre a les preguntes clàssiques: *Cui prodest? Cui bono?* No és ara el moment de fer-ho, però tinc les meues hipòtesis, considerant diverses dades en el panorama polític —i electoral, val a dir-ho— del moment. Gosaré dir que posar Fuster en una urna, situar-lo entre parèntesis, afavoria alhora el Partit Socialista del País Valencià - Partit Socialista Obrer Espanyol (PSPV-PSOE), llavors en el govern de la Generalitat Valenciana, i Convergència Democràtica de Catalunya (CDC), que mai no havia estat partidària d'un fet nacional que anés més enllà del Principat i que, de tota manera, feia tempteigs per situar-se com una força eventualment decisòria en la política estatal espanyola.

En definitiva, des del meu punt de vista, ridiculitzar Fuster, inventar un *fusterianisme* lesiu per als interessos valencians era una maniobra útil. I just quan resultava evident que l'escriptor, ja sense presència als mitjans de comunicació com a col·laborador, no pensava defensar-se.

En el rerefons hi havia una distribució de partits polítics en el poder municipal i autonòmic valencià que es transformava el 1987 en consolidar-se la Unitat del Poble Valencià, que, en coalició amb Esquerra Unida, situà dos diputats a les Corts Valencianes. Era un factor nou que Climent, obsessionat sempre per tenir el monopoli del valencianisme, atacà directament. I que el PSPV-PSOE no podia veure amb simpatia. És ben possible que Fuster es trobés involuntàriament afectat per aquelles circumstàncies.

Resulten molt adequats, davant una situació d'aquestes característiques, uns judicis de Josep Fontana sobre Fuster:

[L']intent de «despertar dubtes» era justament el que més molestava d'ell: el que el feia més perillós i suscitava més irritacions. Defensar una doctrina, vella o nova, li hauria estat perdonat; induir el personal a pensar pel seu compte era, en canvi, massa perillós.

Si Fuster hagués actuat com a home de partit [...] l'haurien acceptat més fàcilment, combatent-lo «dintre d'un ordre», perquè això hauria significat que se situava dins de les regles del mateix joc que feien els altres i que, en alguna manera, n'acceptava la legitimitat. El que resultava ofensiu era que refusés

d'entrar-hi, que adrecés una mirada crítica al seu voltant, que es fes preguntes sobre la validesa del joc mateix i que incités els valencians a una cosa tan subversiva com és l'exercici crític de la raó. (Fontana, 2007, p. 23)

Després d'aquells episodis, Fuster continuà l'activitat docent. En la seva perspectiva va aparèixer la possibilitat de cedir la biblioteca a la Diputació de València o a la Generalitat Valenciana. Això hauria suposat canvis notables en el testament que havia atorgat molt abans, el juny de 1974. El seu hereu Josep Palàcios i alguns altres amics, com ara Vicent Raga, participaren amb diligència en la preparació d'aquella cessió, però l'escriptor va morir, el 1992, abans de poder formular un nou testament, en què, sens dubte, hauria desaparegut el nom d'algun dels marmessors, a banda del del seu amic Fermí Cortés, que ja havia mort.

A partir d'aquell moment, es va iniciar el que podríem anomenar *la pervivència de Fuster* a través de la seva obra, del seu llegat. No és ara l'ocasió de referir-m'hi. En qualsevol cas, a la vista de la nova edició de les seves obres completes, a cura de Josep Palàcios i Antoni Furió, de la seva correspondència, dirigida pel segon, de les activitats i publicacions promogudes per la Càtedra Joan Fuster, exposicions, conferències, audiovisuals, etcètera, es pot afirmar que l'obra creada en aquest mateix espai físic continua suscitant un gran interès per a moltíssima gent. El món de Joan Fuster, en definitiva, no ha desaparegut. Es manté viu d'una altra manera. La presència de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans a Sueca ho corrobora amb la màxima claredat.

La figura de Fuster continua interpellant-nos perquè contribuïm a millorar, especialment en l'àmbit cultural, la societat en què ell va néixer fa noranta-set anys. Com que aviat el còmput temporal ens farà recordar el centenari del seu naixement, aquest Espai ja en prepara la commemoració. Per això em prenc la llibertat de demanar ja, des d'ara, el concurs personal i institucional de vostès perquè arribat el moment es pugui celebrar l'esdeveniment amb la dignitat i el relleu que exigeix.

FRANCESC PÉREZ I MORAGÓN
Espai Joan Fuster

BIBLIOGRAFIA

- FONTANA, Josep (2007). «Record de Joan Fuster i de la València del final del franquisme». A: FURIÓ, Antoni (ed.). *Joan Fuster i els historiadors*. València: Universitat de València, p. 17-30.
- FURIÓ, Antoni (1994). *Àlbum Fuster*. València: Centre Valencià d'Estudis i d'Investigació. Institució Alfons el Magnànim. [Text reproduït a FUSTER, Joan (2002). *Obra completa de Joan Fuster*. Vol. 1: *Poesia, aforismes, diari, vinyetes i dibuixos*. Edició, preliminars i apèndixs a cura d'Antoni Furió i Josep Palàcios. Barcelona: Edicions 62, p. 15-57]

- FUSTER, Joan (1971). «Dificultats valencianes [i 2]». *Serra d'Or* (agost), p. 29. [Text reproduït a FUSTER, Joan (2011). *Obra completa de Joan Fuster*. Vol. 3: *Assaig, II*. Edició preliminar i apèndixs a cura d'Antoni Furió i Josep Palàcios. Barcelona: Edicions 62: Diputació de Barcelona, p. 273]
- IBORRA, Josep (2014). «La inauguració de la Casa Fuster». A: *Fuster, una declinació personal*. València: Universitat de València: Ajuntament de Sueca, p. 61-65.
- PELLISSER, Nello; MONTÓN, Albert; PÉREZ I MORAGÓN, Francesc (ed.) (2008). «Maria Ruiz». A: *Ser Joan Fuster: 33 visions sobre l'escriptor*. València: Universitat de València, p. 309-312.
- PÉREZ I MORAGÓN, Francesc (1972-1974). Dietari inèdit. Anotació del 6 de març de 1974.
- (2002). «Alguns moments en la vida de Joan Fuster». *Afers*, núm. 42-43, p. 275-317.